

Κριτική για το έργο του Βιζυηνού

Γνωρίσματα της πεζογραφίας του

«Τα διηγήματα του Βιζυηνού συγκεντρώνουν όλες τις προϋποθέσεις της καλής αφηγηματικής πεζογραφίας. Διακρίνονται για την αφηγηματική ικανότητα, για την τεχνική διάρθρωση της πλοκής, για την πλαστική δύναμη στη διαγραφή των χαρακτήρων, αλλά, προπαντός, για τη διείσδυση στο βάθος της ανθρώπινης ψυχής και την έντονη δραματικότητα. Ψυχογραφικός και Δραματικός πεζογράφος είναι κατά κύριο λόγο ο Βιζυηνός. Μπορεί να μας χάνει να ενδιαφερθούμε ζωηρά για την ιστορία που μας λέει, μπορεί να ζωντανέψει άμεσα και παραστατικά τα πρόσωπα του, αλλά περισσότερο ακόμα — ικανότητα που είναι η δυσκολότερη και η σημαντικότερη για έναν πεζογράφο— μπορεί να εισδύσει στην ανθρώπινη ψυχή και να εικονίσει την εσωτερική τρικυμία και το δράμα της [...].

Δύο είναι τα βασικά εξωτερικά γνωρίσματα των διηγημάτων του Βιζυηνού: ο αυτοβιογραφικός χαρακτήρας των μύθων του και η γλώσσα τους, η καθαρεύουσα. Σ' αυτά τα δύο γνωρίσματα θα μπορούσαν να προστεθούν ακόμα δύο, πιο δευτερεύοντα: το κοσμοπολίτικο ή καλύτερα το ανθρώπινο στοιχείο που διακρίνεται μέσα σ' αυτά και η έκτασή τους, η τάση του συγγραφέα προς το άπλωμα της αφήγησης.[...] Η πρωτοτυπία του Βιζυηνού βρίσκεται στο ότι μπόρεσε να αναπαραστήσει και να απεικονίσει, με πειστικούς αφηγηματικούς και πεζογραφικούς τρόπους, γεγονότα και περιστατικά της οικογένειάς του, και να μας τα εξιστορήσει με βαθιά συγκίνηση, πόνο και συγκρατημένο πάθος».

(Σαχίνης Απ., ³1989, *Παλαιότεροι Πεζογράφοι*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», σελ. 152-158)

Άνθρωπος και φύση στο έργο του Βιζυηνού

«Έτσι, κέντρο στα διηγήματα και στις νουβέλες του αποτελεί ο άνθρωπος. Γι' αυτό, αν και οι ιστορίες του εκτυλίσσονται συχνότατα στο φυσικό και αγροτικό περιβάλλον, η φύση, μολονότι δεν παραλείπει εδώ κι εκεί να την περιγράψει, εμφανίζεται κάπως αφηρημένη, κι έχεις παράδοξα την αίσθηση πως επικρατεί ο κλειστός χώρος. Τη φύση ο Βιζυηνός την κοιτάζει πιο πολύ με το μάτι του ρομαντικού. Στο αφηγηματικό του έργο, εξάλλου, όπως και στο ποιητικό, καταφέρνει σ' ένα θαυμαστό κράμα να συνδυάζει τη λογιότητα με τα λαϊκά και τα δημοτικά στοιχεία. Σε τελική ανάλυση όμως ό,τι τον ενδιαφέρει είναι ο άνθρωπος, η ψυχολογία του και η μοίρα του — και μάλιστα καθώς το βλέπουμε καθαρότερα στον *Μοσκώβ Σελήμ* και στο *Ποίος ήταν ο φονεύς τον αδερφού μου*, όχι ο στενά περιορισμένος στα όρια της εθνότητας. Γι' αυτό, παρά τις πετυχημένες κάποτε περιγραφές, η φύση απομένει συνηθέστερα διακοσμητική. Υπάρχει γύρω, μα σπάνια γίνεται πραγματική και ζωντανεύει. Ενώ οι ανθρώπινοι χαρακτήρες του αναλύονται και ψυχογραφούνται με μια διεισδυτικότητα που σε λιγοστές περιπτώσεις ξαναγνώρισε η πεζογραφία μας».

(Στεργιόπουλος Κ., 1997, «Γεώργιος Βιζυηνός, Παρουσίαση-Ανθολόγηση», *Η Παλαιότερη Πεζογραφία μας*, Τόμος ΣΤ, Αθήνα: Σοκόλης, σελ. 51)

Η ανθρωπιστική οπτική του έργου του Βιζυηνού

«Σε κάθε διήγημα του Βιζυηνού υπάρχει και μια κρίση συνείδησης, ένα πρόβλημα ψυχικό, που βρίσκει τη λύση του μαλακά μαλακά, με τη συγγνώμη, με τον έλεον, με την ανθρωπιά. Η μητρική αμαρτία, ο αθέλητος φόνος του αδερφού, η φαινομενική από περίσσειμα ανθρωπιάς, εξωμοσία του Μοσκώβ Σελήμ, η άκακη ψευδολογία, η γεμάτη πόνο και φαντασία, του παππού, είναι θέματα βαρυσήμαντης ψυχολογικής ανάλυσης, που ισόρροπα και αυτοσυνείδητα και με περισσή μαστοριά τ' απλώνει μπροστά μας και τα δικαιώνει ο Βιζυηνός. Στο διήγημα *Ποίος ήταν ο φονεύς τον αδερφού μου* καρτερούμε, στις πρώτες σελίδες, μια κοινότατη αστυνομική περιπέτεια. Και βρισκόμαστε σε μια κρίση ψυχής, όπου η παιδεμένη μητρική καρδιά εξαγιάζεται σ' ολόκληρο το πλάτος και της στοργής της και της φιλέκδικης νεύρωσης της, όπου ο φονιάς μας γίνεται περισσότερο συμπαθητικός από το θύμα, όπου η μισαλλοδοξία καταλύεται με τη δύναμη της ανθρωπιάς».

(Παναγιωτόπουλος Ι.Μ., 1959, «*Γεώργιος Βιζυηνός*», Βασική Βιβλιοθήκη, τ. 18, Αθήνα: Ι. Ζαχαρόπουλος, σελ. 29)

Το έργο του Βιζυηνού ως συναίρεση των ανθρωπίνων αντινομιών

«*Ποίος ήταν ο φονεύς τον αδερφού μου*: το πιο φιλόδοξο, θα 'λεγα από όλα τα διηγήματα του Βιζυηνού. Φιλόδοξο με την έννοια ότι η κύρια προσπάθεια, αλλά και το επίτευγμα, εδώ είναι η ενορχήστρωση των ποικίλων αφηγηματικών και εκφραστικών μέσων σε μια σύνθεση πολλαπλών επιπέδων. Ό,τι στα προηγούμενα διηγήματα είναι ακόμη απλό και γραμμικό, εδώ εμφανίζεται πολύμορφο και πολυδιάστατο. Η πλοκή αποτελεί κυριολεξία: μια ύφανση του αφηγηματικού λόγου, όπου τα επεισόδια συμπλέκονται το ένα με το άλλο, επιβάλλοντας τις αρχικές σημασίες τους ή όσες καινούριες αποκτούν από τα συμφραζόμενα τους. Το διήγημα, πολυπρόσωπο, γίνεται ένα μικρό μυθιστόρημα. Το αίνιγμα μεταβάλλεται σε μυστήριο. Η πορεία προς την αλήθεια είναι συνδρομή πολλών παραγόντων και συνδυασμός συλλογικών προσπαθειών, αναζητήσεων, μαρτυριών. [...]

Και για να συμπεράνουμε: το *Ποίος ήταν ο φονεύς του αδερφού μου* κατέχει μια σημαντική θέση όχι μόνο μέσα στο έργο του Βιζυηνού, αλλά και μέσα στη νεοελληνική διηγηματογραφία γενικότερα. Ό,τι το καταξιώνει όμως απόλυτα δεν είναι αποκλειστικά η επιδεξιότητα της σύνθεσης ή της πλοκής του. Θα 'λεγα πως εδώ η ισορροπία των αντιθέσεων λειτουργεί με τον τελειότερο τρόπο. Η επιμελημένη τεχνική συνδυάζεται με τολμηρές καταδύσεις στο βυθό της ψυχής. Πίσω από τις περιπέτειες μιας καλοστημένης αστυνομικής ιστορίας αναδύονται τελικά οι άνθρωποι με την τραγικότητα τους, Έλληνες ή Τούρκοι, πιασμένοι στο ίδιο δόκανο της μοίρας. Η μητέρα του θύματος και ο δολοφόνος: η πρώτη δοσμένη στην άγνοια της (γιατί το δράμα αρχίζει από τη γνώση), ο δεύτερος, αγαθός και αθώος, βυθισμένος στη συσκότιση του νου του (γιατί το δράμα τελειώνει πολλές φορές με την παραφροσύνη). Έτσι μας έρχεται κάτι από τον ταραγμένο, δαιμονικό και αγγελικό ταυτόχρονα κόσμο του Ντοστογιέφσκι: το ρίγος της αβύσσου περισσότερο από οποιοδήποτε έγκλημα και τιμωρία. Ο αναγνώστης θα προσέξει ότι *Το αμάρτημα της μητρός μου* και το *Ποίος ήταν ο φονεύς τον αδερφού μου* τελειώνουν μ' ένα διάλογο των ίδιων προσώπων. Στο "Αμάρτημα" ο αφηγητής σωπαίνει μπροστά στη γνώση της μητέρας του. Εδώ κρύβει την αλήθεια μπροστά στην άγνοια της. Έτσι ή αλλιώς, το φράγμα προβάλλει ανυπέρβατο και ο λόγος δεν μπορεί να το ξεπεράσει».

(Μουλλάς Π., 1994, «Το νεοελληνικό διήγημα και ο Γ. Μ. Βιζυηνός», Γ. Μ. Βιζυηνός *Νεοελληνικά Διηγήματα*, Αθήνα: Εστία: Νε'α Ελληνική Βιβλιοθήκη, σελ. ρι'-ριδ')

Γεώργιος Βιζυηνός- ένας μοντερνιστής ηθογράφος

Beaton: για τα διηγήματα του Βιζυηνού:

«Πρόκειται για ψυχολογικές αινιγματικές ιστορίες, όχι μόνο ως προς το τι αποκαλύπτουν στον αναγνώστη για τους ήρωες, αλλά ως προς το τι αποκαλύπτουν οι ίδιοι οι ήρωες μέσα στο διήγημα. Ο συνταρακτικός επίσης τρόπος με τον οποίο ο αναγνώστης απορροφάται στο λαβύρινθο των αμφιλογιών οφείλεται στην άρτια τεχνική ικανότητα του Βιζυηνού να παίζει με τις συμβάσεις της ρεαλιστικής αφήγησης».

- Στα μέσα του 19ου αιώνα εμφανίστηκε στην Ευρώπη ένα καλλιτεχνικό κίνημα που έμελλε να αποτελέσει αντικείμενο πολλών συζητήσεων. Το κίνημα αυτό, που ονομάστηκε **ρεαλισμός**, αποτέλεσε τον πρόδρομο του νατουραλισμού και πρότεινε, μέσα από την αντικειμενική παρατήρηση, την αντίδραση στις ρομαντικές υπερβολές της φαντασίας: την κυριαρχία του επιστημονισμού, του εμπειρισμού και του θετικισμού. Η εφαρμογή του θεμελιακού αιτήματος του ευρωπαϊκού ρεαλισμού, η πιστή αναπαράσταση της σύγχρονης πραγματικότητας, σε χώρες με καθυστερημένη βιομηχανική ανάπτυξη, δεν μπορούσε ν' αγνοήσει βέβαια μια βασική όψη της δικής τους πραγματικότητας: την αγροτική. Έτσι, δημιουργείται ένας ξεχωριστός κλάδος του ευρωπαϊκού ρεαλισμού που επικεντρώνεται στη ζωή μικρών, αγροτικών κοινωνιών.
- Οι Έλληνες πεζογράφοι που εμφανίστηκαν στο τέλος της δεκαετίας του 1870 και στη δεκαετία του 1880 προσάρμοσαν στα ελληνικά τις συμβάσεις αυτού του είδους του ρεαλισμού που έγινε γνωστός με το συμβατικό όρο ηθογραφία. Μέσα σ' αυτό το πνεύμα οι νεοέλληνες συγγραφείς ηθογραφικών διηγημάτων αναλαμβάνουν ν' αναπαραστήσουν την ποιμενική ζωή κάποιας συγκεκριμένης περιοχής βασιζοντας την αναπαράσταση αυτή στην ιδιαίτερη διάλεκτο, στο λαϊκό πολιτισμό και στο συγκεκριμένο περιβάλλον. Η ηθογραφική πεζογραφία καταλήγει σε δύο βασικές κατευθύνσεις: **α)** ειδυλλιακή ωραιοποίηση της καθημερινής ζωής στην ύπαιθρο, και **β)** ενασχόληση και με τις σκοτεινές, σκληρές όψεις της καθημερινής ζωής στον ίδιο πάλι φυσικό χώρο.
- Τον Βιζυηνό μπορούμε να κατατάξουμε σ' αυτό που ο Βουτουρής ονομάζει **'ρεαλιστική αγροτική ηθογραφία'**. Χρησιμοποιεί μεν τις συμβάσεις του ρεαλισμού, αλλά ακραία με σκοπό να τις ανατρέψει. Από την μια μεριά χρησιμοποιεί τους νόμους του ρεαλισμού, κατά το πρότυπο του Balzac, την εξονυχιστική δηλαδή παρατήρηση και την φροντίδα για τεκμηρίωση έτσι ώστε να επιτυγχάνει την πειστική αναπαράσταση των πράξεων των ηρώων του, την επιτυχημένη σκιαγράφηση των χαρακτήρων και την επιτυχημένη ερμηνεία της συμπεριφοράς τους. Από την άλλη όμως, χρησιμοποιεί και **«τους νόμους της αγωνίας και της πλάνης που θέτουν υπό αμφισβήτηση την ύπαρξη μιας και μοναδικής πραγματικότητας, την οποία υποτίθεται ότι αποδίδει ο ρεαλισμός»**.

- Με τον ίδιο τρόπο **χρησιμοποιεί όλες τις αφηγηματικές τεχνικές του ηθογραφικού διηγήματος**, για διαφορετικό όμως σκοπό και με διαφορετικό αποτέλεσμα από τους σύγχρονους του ηθογράφους. Για παράδειγμα, και τα δύο διηγήματα αναφέρονται σε γεγονότα που συνέβησαν στο παρελθόν, η άμεση παρουσία όμως του αφηγητή, με την **χρήση πρωτοπρόσωπης αφήγησης**, «καθορίζει αυτόματα και τη φύση του αντικειμένου του, μεταβάλλοντάς το σε σύγχρονο και πραγματικό, δηλ. σε ντοκουμέντο». Επιτυγχάνεται με τον τρόπο αυτό, ταυτόχρονα, η απαίτηση για το σύγχρονο του θέματος και για την αληθοφάνεια της αφήγησης. Τον ίδιο σκοπό εξυπηρετεί και η **υιοθεσία λόγιου λόγου** -καθαρεύουσα- όταν απευθύνεται ο αφηγητής άμεσα στον αναγνώστη, και **λαϊκού λόγου** -δημοτική με στοιχεία ντοπιολαλιάς- όταν απευθύνεται έμμεσα σ' αυτόν μέσω των διαλόγων των ηρώων.
- Εντούτοις, ο Βιζυηνός δεν εμμένει στη θεματολογία, στο να επιλέξει δηλαδή ένα σύγχρονο και αληθοφανές αντί ενός ιστορικού θέματος· αυτό που τον ενδιαφέρει πρώτιστα είναι να δείξει τις δύσκολες συνθήκες της ζωής ώστε να αφυπνίσει την συνείδηση του αναγνώστη. Στην ίδια λογική εντάσσεται και η χρήση των λοιπών λαογραφικών στοιχείων στα διηγήματά του. Φαινομενικά μόνο ανταποκρίνονται στο κάλεσμα της ηθογραφίας για απεικόνιση των ηθών και των εθίμων· στην ουσία συμφωνούν με τις ψυχολογικές αναλύσεις των ηρώων του. Αυτό στο οποίο επικεντρώνονται οι συνθέσεις του Βιζυηνού είναι, εν τέλει, η **ψυχογράφηση των χαρακτήρων** των ηρώων του και ο τρόπος με τον οποίο αυτοί συγκρούονται με τις δομές και τις προκαταλήψεις του περιβάλλοντός τους.
- Συνακόλουθα και οι **περιγραφές** του φυσικού τοπίου, στοιχείο καθαρά ηθογραφικό, δεν έχουν σκοπό να αποδώσουν το ειδυλλιακό του περιβάλλοντος αλλά βρίσκονται «σε ανταπόκριση ή αντίθεση με ανθρώπινες ψυχικές καταστάσεις».
- Ενδιάμεσα, εντούτοις, στην αφήγηση του συγγραφέα παρεμβάλλονται συχνά οι αφηγήσεις των ίδιων των ηρώων του. Η λειτουργία των **εγκιβωτισμένων** αυτών αφηγήσεων είναι διττή: αφενός εξυπηρετεί στην εξέλιξη της πλοκής και στη δημιουργία ρεαλιστικών ανατροπών και αφετέρου μετέχει στα αυτοβιογραφικά και αυτοαναφορικά στοιχεία των διηγημάτων.
- Ένα άλλο χαρακτηριστικό μοτίβο, εκτός από τα **αυτοβιογραφικά και αυτοαναφορικά στοιχεία**, στα διηγήματα του Βιζυηνού είναι και το θέμα «της απατηλής συνείδησης και της πλάνης σχετικά με την πραγματικότητα». Οι ήρωες των διηγημάτων του δεν γνωρίζουν δηλαδή ακριβώς τα γεγονότα και τα πραγματικά περιστατικά. Η σύνθεση των διαφορετικών πραγματικοτήτων εκφράζεται μέσα από αντιθέσεις στο επίπεδο του φύλου, της οικογένειας και της εθνικότητας, «αφού οι χαρακτήρες έχουν δύο ταυτότητες ή εκφράζουν διαφορετικές, συχνά συγκρουόμενες, θέσεις».

(Αποσπάσματα από δημοσιευμένο άρθρο: www.archive.gr)